

Ilkka Virtanen

Vaasa eurooppalaisen suurvaltasodan sivunäyttämönä 150 vuotta sitten; Palosaari ja Mansikkasaari englantilaislaivojen tulituksen kohteena elokuussa 1855

Vuosina 1853–1856 käytiin Venäjän ja Turkin sekä Venäjän ja Turkia tukeneiden liittolaisten eli Englannin, Ranskan ja Sardinian välillä ns. Itämainen eli Krimin sota. Vaikka sotaa käytiin etäällä Suomesta, Balkanilla ja Mustanmeren alueella, Suomi joutui osana Venäjää sotatapahtumien sivunäyttämöksi. Englantilaiset ja ranskalaiset laivasto-osastot tekivät vuosina 1854–1855 tuhojaan myös Suomen rannikoilla. Suomessa sota tunnetaan parhaiten nimellä Oolannin sota johtuen liittoutuneiden Ahvenmaalla sijainneen Bomarsundin linnoituksen tuhoamisesta. Vaasa sai osansa vihollisen tihutöistä elokuussa 1855.

Mistä Krimin sodassa oli kysymys?

Itämaista eli Krimin sotaa käytiin Turkin ja sen liittolaisten Englannin, Ranskan ja Sardinian toimesta Venäjää vastaan vuosina 1853–56. Venäjä oli pyrkinyt naamioimaan hyökkäyksensä Turkkiin v. 1853 kristillisen uskon nimiin, mutta todellisuudessa se halusi kasvattaa mahtiaan Balkanilla ja saada laivastolleen vapaan pääsyn Turkin salmien kautta Välimerelle. Tämän taas silloiset eurooppalaiset suurvallat Britannia ja Ranska yhdessä pyrkivät torjumaan. Ne yhdessä Sardinian kanssa liittoutuivat Turkin tueksi.

Venäjän Itämeren laivastoa oli *Nikolai I:n* aikana vahvennettu ja englantilaiset pitivät tätä uhkana sekä syntyneille sotilaallisille intresseilleen Mustanmeren alueella että merenkululle yleensä. Venäläiset oli tästä syystä suljettava Suomenlahdelle. Näin Suomi osana Venäjää joutui mukaan eurooppalaisen suurvaltakonfliktin tapahtumiin. Suomessa Oolannin sotana tunnettu Krimin sota toi rannoillemme englantilais-ranskalaisen laivaston. Amiraali *Plumridgen* johtama laivasto-osasto tuhosi kahtena kesänä Suomen rannikolla olevia satamia ja linnoituksia, kaappasi laivoja ja esti kauppalaivoja käyttämästä merialuettamme.

Tuhoiskuja eri puolilla rannikkoa, Vaasa kuitenkin rauhassa ensimmäisenä sotavuotena

Liittoutuneiden varsinaiset sotatoimet Suomenlahdella rajoittuivat kesällä 1854 tiedusteluun Kronstadtin ja Viaporin suunnissa, Hankoniemen edustan linnakkeiden tulittamiseen ja epäonnistuneeseen maihinnousuyritykseen Tammisaaren eteläpuolella. Vuoden ja samalla koko Oolannin sodan merkittävin tapahtuma oli Ahvenanmaalla sijainneen Bomarsundin linnoituksen valtaaminen ja tuhoaminen.

Ensimmäisenä sotakesänä englantilaiset tekivät hävitysretkiä myös Pohjanlahden rannikko-kaupunkeihin. Tarkoituksena oli tutkia, oliko satamakaupungeissa venäläisiä laivoja ja sotamateriaalia. Toukokuun lopulla Raahessa poltettiin pikiruukki, tervahovi ja laivaveistämö. Kaksi päivää myöhemmin Oulussa tuhottiin 13 laivaa, lautatarhat, tervahovi, satamamakasiinit sisältöineen sekä työväen asuntoja.

Kokkola oli seuraavana vaarassa, mutta muista poiketen kaupunki päätti taistella. Sodan uhan alla Pohjanmaan rannikon puolustamista varten oli perustettu kenraalimajuri Alexander Jacob von *Wendtin* Pohjanlahden Puolustusosasto, jossa oli 2 suomalaista ja 2 venäläistä pataljoonaa, kasakkasotnia ja 2 kenttätykistöpatteria. Osaston esikunta oli Vaasassa. Kenraali von *Wendtiltä* pyydettiin kiireesti apua, ja kauppaneuvos Anders *Donnerin* johdolla satakunta miestä rakensi puolustusasemat Halkokarin niemeen. Sotilasosasto, jota von *Wendt* itse johti, tuli ajoissa perille ja ryhmittyi Halkokarin aseisiin yhdessä kaupunkilaisten kanssa. Kesäkuun 7. päivän iltana kaupunkia lähestyi englantilaisten yhdeksän tykein aseistettua barkassia. Järjestäytynyt puolustus näytti olleen englantilaisille yllätys, ja noin 45 minuutin kahakka päättyi englantilaisten tappioon. Kaksi laivaa yhdeksästä tuhoutui ja toisen niistä miehistö vangittiin.

Vaasa säästy ensimmäisenä sotakesänä englantilaisten hävityksiltä. Syyksi on arveltu satamiin johtaneita vaikeakulkuisia väyliä sekä tietoa kaupungin tuhoutumisesta palossa kahta vuotta aikaisemmin. Kaupunkia oli hieman yritetty myös varustaa. Vanhaan satamaan johtavaan väylään oli rakennettu paaluste, jossa oli vain kapea aukko. Bockholmeniin, Sunnanviikin Gräsholmeniin, venäläiset olivat rakentaneet patterin. Sen jäänteet ovat nykyäänkin näkyvissä Suvilahden Patterinniemellä.

Vaasan vuoro elokuussa 1855

Englantilaiset jatkoivat kesällä 1855 hävitysretkiään, ja nyt tuli myös Vaasan vuoro. Elokuun 3. päivänä korvetti "*Firelly*" laski ankkurin Varisselälle, Palosaaren sataman edustalle. Aluksesta lähetettiin tykkibarkassilla maihin osasto, joka ryhtyi tarkastamaan satamaa. Tarkastuksen sotilaallinen tulos oli mitätön. Sataman lähetyvillä ollut kauppaneuvos G.G. *Wolffin* omistama tyhjillään ollut talo poltettiin, sillä englantilaisten olivat saaneet kuulla, että siinä oli ollut majoitettuna venäläisiä sotilaita.

Sillä aikaa kun satamaa tarkastettiin, korvetti kaappasi *Wolffin* "*Fides*"-nimisen laivan ja poltti vastavalmistuneen aluksen. Lisäksi englantilaiset ottivat haltuunsa *Grönbergin* "*Preciosan*" sekä pari prikiä. Englantilaiset päättivät myös täydentää tervavarastoaan, ja aikaisemmin kaappattu knunari "*Necken*" hinattiin satamaan. Kuormaus jäi kuitenkin kesken, sillä paikalle lähetetty venäläisosasto lähestyi satamaa. Korvetti vetäytyi tykinkantaman päähän ja ankkuroi Fjällskärin lähelle.

Varsinainen hyökkäys Palosaaren satamaan tapahtui elokuun 8. päivänä kahdella tykkibarkassilla. Toinen tulitti Mansikkasaarta sekä tykeillä että paloraketeilla ja sai muutamia rakennuksia tuleen. Toinen asettui Hietasaaren ja mantereen väliin, mistä se tulitti sekä Mansikkasaarta että Palosaarta. Tarkoituksena oli ilmeisesti estää aikaansaatuja tulipaloja sammuttaminen.

Tulituksen alettua rannalle lähetettiin Vaasan pataljoonan kaksi komppaniaa. Yksiköt ryhmittivät Palosaaren satamaan sekä rannalle vastapäätä Hietasaarta, ja tarkka-ampujien onnistui kivääritulellaan karkottaa barkassit etäämmälle. Taistelussa kunnostautui erityisesti aliupseeri Eliel *Malmberg*. Yhdessä parinkymmenen miehen kanssa hän kiipesi Palosaaren pakkahuoneen katolle, josta kyettiin tehokkaasti tulittamaan vihollista.

Maaherra oli heti tulituksen alettua kehottanut Vaasan osastoa lähettämään nopeasti kaupunkiin vahvennusta. Kokkolasta tuli pikamarssia venäläinen raskas puolipatteri viinaanmenevän kapteeninsa johdolla. Vaasalaiset kestivät apuun tulleita tykkimiehiä lukuun ottamatta humalaista kapteenia, joka maaherran käskystä jätettiin ilman. Kapteenia myös pidettiin

syryssä, kun tykeillä ryhdyttiin tulittamaan. Laukaisuilla ei ammattitaitoisen johdon puuttessa kuitenkaan saatu tulosta aikaan, joten humalainen kapteeni piti kutsua tykeille. Hän ammuttikin heti täysosuman.

Seuraavana päivänä, elokuun 9:tenä, englantilainen korvetti lähti merelle hinaten mukanaan kahta kaapattua alusta. Itse satama oli kärsinyt vain pieniä vaurioita, ja muutkin tappiot olivat vähäiset. Yksi venäläinen sotilas kaatui, ja 2. komppaniassa palvellut 18-vuotias signalisti Petter *Lindqvist* haavoittui vaikeasti ja kuoli vielä samana iltana. Hautajaiset olivat seuraavana sunnuntaina Kappelinmäellä, ja niiden aikana kaupunki oli lähes tyhjä. Asukkaat olivat seuraamassa sotilaallisin kunnianosoituksin tapahtuvaa hautaamista. Kaupunkilaiset suhtautuivat taisteluihin yleensäkin hyvin kiinnostuneesti. He vaelsivat Klemetsön harjanteelle, nykyisen Vaasan keskustaan seuraamaan 1-2 km:n päässä esitettävää taistelunäytelmää.

Taisteluja ja hävitystä tapahtui toisena sotavuotena myös muualla Suomen rannikolla. Kotkan edustalla tuhottiin Ruotsinsalmen linnoituskaupunki. Täältä englantilaiset siirtyivät Helsinkiin Viaporin edustalle, joka joutui pommitusten kohteeksi. Elokuun 9.–11. päivinä 1855 Pohjolan Gibraltariksi julistettu linnoitus kävi ensimmäistä ja viimeistä suurta taisteluaan Venäjän keisarin puolesta – Suomen Venäjälle vuosisadan alussa menettänyt Ruotsi oli tässä sodassa puolueeton. Pienen uuden pääkaupungin asukkaat kerääntyivät ihmettelemään oman aikansa maailmansodan ilmaantumista lähiluodoille. Viaporin pommitus kesti kolme vuorokautta ja linnoitus kärsi tuntuvat vahingot. Noin 260 puolustavaa sotilasta kuoli tai haavoittui. Pelättyä maihinnousua ei kuitenkaan tullut, eikä Helsinki kärsinyt juurikaan vaurioita.

Pohjanlahdella Uusikaupunki joutui huomattavien tuhojen kohteeksi. Myös Kokkolaa hätytettiin toisena sotavuotena, syyskuun 3:ntena. Puolustukseen oli nyt kuitenkin osattu varautua ja vihollisen hyökkäys jäi tuloksettomaksi. Marraskuussa kaksi englantilaista siipiratasalusta yritti vielä tunkeutua Pietarsaaren satamaan. Sää oli huono, ja alukset ajoivat karille. Koko tapaus rajoittui siihen, että puolustajat ja kaupunkilaiset näkivät sateen ja sumun läpi korkeita tulenlieskoja merellä. Englantilaiset mahdollisesti polttivat kaappaamansa puualuksen.

Sodan seuraukset Suomelle

Krimin sodan alkaessa Suomen puolustus oli varsin puutteellisesti järjestetty. Ensimmäisenä sotavuotena vihollinen kohtasi kunnan vastarintaa oikeastaan vain Kokkolassa. Sielläkin siviilit olivat puolustuksen organisoinnin pääosassa. Sodan uhan alla keväällä 1854 heräsi kuitenkin jo ajatus perustaa maan puolustamista varten lisää suomalaisia joukkoja. Kesäkuun 23. päivänä annetulla keisarillisella manifestilla käskettiin perustaa, vielä voimassa olleen Ruotsin vallan aikaisen lain perusteella, kaksi ruotujakoista tarkka-ampujapataljoonaa, toinen Vaasan ja Oulun lääneihin ja toinen Turun ja Porin lääneihin. Syksyllä 1854 nämä katsottiin riittämättömiksi ja päätettiin perustaa vielä neljä pataljoonaa: Oulun, Kuopion, Mikkelin ja Hämeen lääneihin. Seuraavana vuonna perustettiin vielä kolme uutta pataljoonaa niin, että kullakin läänillä oli oma pataljoonansa vuoden 1855 lopussa. Sodan seurauksena siis ruotujakolaitos palautettiin ja kansallinen sotaväkemme vahvistui merkittävästi.

Krimin sodan varsinaiset sotatoimet loppuivat Sevastopolin linnoituksen antautumiseen syyskuussa 1855. Rauha solmittiin Pariisissa maaliskuussa 1856. Suomen kannalta merkittävää rauhansopimuksessa oli se, että Bomarsundin linnoituksensa sodan aikana menettänyt Ahvenanmaa julistettiin sopimuksessa linnoittamattomaksi alueeksi, jota se on vielä nykyäänkin.

Kirjoittaja on Vaasan yliopiston professori, jonka harrastuksiin kuuluu mm. vapaaehtoinen maanpuolustustyö. Kirjoittajan toimipaikka, Vaasan yliopisto, sijaitsee alueelle, joka oli Oo-lannin sodan Vaasan tapahtumien keskipisteenä tasan 150 vuotta sitten. Kirjoitus ja kuvat perustuvat pääosin, erityisesti Vaasan tapahtumien osalta, Stig Roudasmaan kirjoittamaan Vaasan varuskunnan historia-teokseen "Vaasa – vapautemme vaalija" (Vaasa Oy 1991).

Englantilaiset tykkibarkassit tulittavat Palosaaren satamaa 8.8.1855. Värilitografia C. Cramerin alkuperäisteoksen mukaan, National Museum, Greenwich. (museovirasto, Historian kuva-arkisto)

Entinen Palosaaren satama ja Mansikkasaari. Vasemmalla englantilaisten hyökkäyskohde sellaisena kuin se oli Krimin sodan aikana. Kartta on päivätty 1.8.1855. Oikealla Palosaari vuonna 1980. Kartat ovat likimain samassa mittakaavassa. (VA SM Vaasa 12 55 M 4/13 ja Vaasa-Korsholma, Vaasan kaupungin mittausosasto 1980)